

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ενδεικτικές απαντήσεις θεμάτων

Θέμα Α

A1.α.1. Λ

2. Λ

3. Σ

Η άσκηση ΔΕΝ απαιτεί παράθεση χωρίων! Τα ακόλουθα χωρία δίνονται επιπρόσθετα για να εντοπίσουν οι μαθητές σε ποιο σημείο βρίσκεται η απάντηση.

«πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἔνεκεν συνεστηκυῖαν»

«ὄτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοῦ ζαρίστους μὲν ὀλίγους»

«οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖ πνατῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων»

A1.β. α.1 β.3

Θέμα Β

B1. Η αρχαία ελληνική λέξη «πόλις» δεν είχε τη σημασία που έχει η δική μας λέξη "πόλη" αλλά αντιστοιχεί μάλλον στη δική μας έννοια "κράτος". Αυτή η πόλις - κράτος είναι στα Πολιτικά μια κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, ἄρχοντες και ἀρχόμενοι. Είναι ένα όλον που το αποτελούν μέρη, τα οποία δεν χάνουν μέσα στο όλον τη δική τους φυσιογνωμία. Ως όλον λοιπόν η πόλις - κράτος αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία· μερικά από αυτά ασκούν εξουσία, τα άλλα υπακούουν. Ως όλον η πόλις έχει για στόχο της την ευδαιμονία, και αυτή πάλι είναι το αποτέλεσμα της αυτάρκειας, της απόλυτης μακάρι ανεξαρτησίας από οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την πόλιν.

Ο Αριστοτέλης αναφέρει πως η πόλη είναι μια μορφή κοινωνίας και οποιαδήποτε μορφή κοινωνικής συμβίωσης συστήθηκε από τα μέλη της για να επιδιώξει κάτι καλό και συμφέρον γι' αυτήν. Υπογραμμίζει την φυσική προέλευση της πόλης, όπως ακριβώς και οι προγενέστερες από αυτήν κοινωνικές οντότητες(οίκος, κώμη) ήρθαν στην ύπαρξη εκ

φύσεως και ακολούθως η πόλη αποτελεί το τέλος των πρώτων κοινωνικών οντοτήτων, έτσι και η ίδια υπάρχει εκ φύσεως. Επιχειρεί να δώσει τον πρώτο ορισμό της έννοιας «πόλις» στα Πολιτικά. Η «πόλις», λοιπόν, είναι μια μορφή ανώτερης κοινωνικής συνύπαρξης «ή πασῶν κυριωτάτη», που εμπεριέχει όλες τις άλλες «πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας», και αποβλέπει στο ανώτερο από όλα τα αγαθά «τοῦ κυριωτάτου πάντων». Είναι δε «ή κοινωνία ή πολιτική». Στον ορισμό αυτό μπορούμε να διακρίνουμε το προσεχές γένος της έννοιας «πόλις» και την ειδοποιό διαφορά της. Συγκεκριμένα, το προσεχές της γένος, δηλαδή η ευρύτερη κατηγορία στην οποία εντάσσεται η έννοια, είναι ο όρος «κοινωνία», «κοινωνίαν τινὰ οὔσαν», ενώ η ειδοποιός διαφορά της, δηλαδή το ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που διαφοροποιεί την έννοια του γένους από τις όμοιές της έννοιες, ώστε να προκύψει η οριστέα, είναι το αγαθό στο οποίο αποβλέπει. Ειδικότερα, το αγαθό στο οποίο αποβλέπει, που είναι η ευδαιμονία των πολιτών, είναι το ανώτερο από όλα τα αγαθά των άλλων κοινωνιών και μ' αυτό η «πόλις» επιδιώκει το συμφέρον του συνόλου των πολιτών. Αντίθετα, οι άλλες μορφές κοινωνίας επιδιώκουν το επιμέρους αγαθό για το συμφέρον των μελών τους. Ο Αριστοτέλης επισφραγίζει τον ορισμό της έννοιας «πόλις» με τον χαρακτηρισμό πολιτική κοινωνία, δηλαδή την οργανωμένη πολιτειακά κοινωνία, η οποία έχει αυτάρκεια, αυτονομία, ελευθερία, θεσμούς και πολίτευμα. Αφορά, λοιπόν, η πόλη τη γνωστή για τον αρχαίο ελληνικό κόσμο πόλη-κράτος, όπως επικράτησε να αποδίδεται σήμερα ο όρος. Είναι η τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της. Επομένως η πόλη είναι μια μορφή πολιτικής κοινωνίας, η οποία εμπεριέχει στα πλαίσιά της άλλες ατελέστερες μορφές κοινωνικής συμβίωσης και έχει τον ανώτερο σκοπό απ' όλες. Ο σκοπός αυτός είναι η ευδαιμονία της, η οποία διασφαλίζεται με την αυτάρκεια. Η αυτάρκεια αποτελεί θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχική επιδίωξή της. Με αυτήν δηλώνεται η επάρκεια των αγαθών που είναι απαραίτητα για την απόκτηση και διατήρηση της συλλογικής ευτυχίας (ευδαιμονίας). Πρόκειται για αγαθά εξωτερικά (υλικά), σωματικά και ψυχικά. Η αυτάρκεια μιας πόλης εξαρτάται α) από τη γεωγραφική της θέση, ώστε να εξασφαλίζονται υλικά αγαθά, β) από το έμπυχο, ανθρώπινο δυναμικό που διασφαλίζει την άμυνα της πόλης-κράτους και γ) από το σύστημα χρηστής διοίκησης και απονομής δικαιοσύνης, που εγγυάται την εσωτερική συνοχή της πόλης. Ενώ οι προηγούμενες κοινωνικές οντότητες (η οικογένεια έχει ως σκοπό την ικανοποίηση των καθημερινών βιοτικών αναγκών του ανθρώπου και τη διαίωνιση του είδους, η κώμη έχει ως σκοπό την προστασία από κινδύνους ή επιθέσεις, αλλά και υψηλότερες, πνευματικότερες ανάγκες του,

όπως για παράδειγμα την ανάγκη για λατρεία του θείου ή για απόδοση δικαιοσύνης) ικανοποιούσαν μόνο μερικές ανάγκες του ανθρώπου, η «πόλη» σχηματίζεται για τη διασφάλιση του στοιχειώδους βίου, αλλά υπάρχει για χάρη της ευζωίας. Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά της «πόλης». Η «πόλη» γεννήθηκε, όπως η κόμη, για τη διασφάλιση της ζωής. Ικανοποιεί, όμως, και μια άλλη επιθυμία, την επιθυμία για την καλή ζωή, το «εὖ ζῆν». Το «εὖ ζῆν» περιλαμβάνει κατά τον Αριστοτέλη δύο πράγματα: ηθική και πνευματική δραστηριότητα.¹ Η «πόλη» προσφέρει καταλληλότερο έδαφος από τις άλλες μορφές κοινωνίας για την ανάπτυξη ηθικής δραστηριότητας, ένα πλουσιότερο πλέγμα ανθρωπίνων σχέσεων και καταστάσεων όπου μπορεί κανείς να ασκήσει τις αρετές του.² Η «πόλη» παρέχει μεγαλύτερες δυνατότητες για πνευματική δραστηριότητα, γιατί επιτρέπει πληρέστερο καταμερισμό της διανοητικής εργασίας, και υπάρχει μεγαλύτερη αλληλεπίδραση. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ως απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά του απαριθμεί τις εξής: α. επάρκεια τροφής, β. ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ. επαρκή οπλισμό, δ. οικονομική ευπορία, ε. θρησκευτικούς θεσμούς, στ. θεσμούς δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον Αριστοτέλη και το πιο σημαντικό.

Ο Αριστοτέλης εξετάζει τελεολογικά την έννοια «πόλις» καθώς και τις άλλες μορφές κοινωνικής συνύπαρξης. Εξετάζει δηλαδή τα παραπάνω σε σχέση με τον σκοπό για τον οποίο υπάρχουν και τον οποίο προσπαθούν να επιτύχουν. Σύμφωνα με την τελεολογική αντίληψη του φιλόσοφου καθετί έχει δημιουργηθεί για να επιτελέσει έναν συγκεκριμένο σκοπό («τέλος») και να φτάσει στην τελείωση, την ολοκλήρωσή του.

B2. Ο φιλόσοφος διατείνεται πως η υπεροχή που έχει το πλήθος, σε δύναμη προσδίδει τέτοια αξία που μπορεί να έχει μόνο ένας «υπεράνθρωπος» που συγκεντρώνει στο πρόσωπό του όλες τις ιδιότητες πολλών μεμονωμένων ατόμων. Θα μπορούσαμε να φανταστούμε ένα άτομο που έχει πολλά χέρια και πολλά πόδια, πολλαπλάσια δύναμη και συσσωρευμένη αρετή και εξυπνάδα. Ο Αριστοτέλης επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι η εξουσία σε μια πόλη είναι προτιμότερο να ασκείται από την πλειονότητα του λαού (πλήθος), παρουσιάζοντας τα θετικά της στοιχεία. Θέτει υπό εξέταση την αθροιστική θεωρία, στην οποία στηρίζεται η αρχή της πλειοψηφίας. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι, αν η εξουσία βρίσκεται στα χέρια των πολλών αποτελεί ασφαλώς αρνητικό στοιχείο το γεγονός ότι δεν μπορεί το κάθε επιμέρους άτομο να είναι ένας αξιόλογος άνθρωπος, να έχει εξαιρετικές αρετές και ικανότητες. Ωστόσο, το μειονέκτημα αυτό υπερκαλύπτεται, καθώς το σύνολο των πολιτών είναι ανώτερο από κάθε επιμέρους αξιόλογο άτομο, αφού τα μόρια αρετής και φρόνησης που διαθέτει κάθε πολίτης αθροίζονται. Άρα, ενωμένα όλα αυτά τα άτομα, μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των ευγενών ή πλουσίων, που είναι λίγοι. Αθροιστικά η αρετή και η

φρόνηση των πολλών μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματικότερη από τη συνολική αρετή των λίγων (δηλαδή των ευγενών ή πλουσίων). Δηλαδή, κάθε απλός πολίτης ως άτομο έχει λιγότερα προσόντα «ου σπουδαῖος ἀνὴρ» από κάθε «άριστο» χωριστά. Ως σύνολο όμως οι απλοί πολίτες «δήμος» έχουν περισσότερα προσόντα «συνελθόντας εἶναι βελτίους» και από κάθε άριστο άνδρα χωριστά και από το σύνολο των άριστων, αφού οι τελευταίοι είναι πολύλιγότεροι από τους πρώτους μέσα στην πόλη. Επομένως, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το σύνολο των πολιτών είναι ανώτερο, αφού τα μόρια αρετής και φρόνησης που διαθέτει ο κάθε πολίτης αθροίζονται. Με άλλα λόγια, μπορεί ένα ή λίγα άτομα να βρίσκονται σε ανώτερο πνευματικό και ηθικό επίπεδο από τον «μέσο όρο», ωστόσο οι πολλοί ως σύνολο ασκούν την εξουσία ωφελιμότερα από τον έναν ή τους λίγους και πολύ αξιολογούς πολίτες, γιατί συνολικά έχουν πολλαπλάσια αρετή και εξυπνάδα. Έτσι, ένα σύνολο ανθρώπων συναπαρτίζει κατά κάποιον τρόπο έναν άνθρωπο, ο οποίος διαθέτει ενωμένες πολλές ηθικές και πνευματικές ικανότητες, οι οποίες κατά κανόνα δεν συνυπάρχουν σε ένα άτομο. Η αθροιστική θεωρία αποτελεί ακόμη και σήμερα βασικό επιχείρημα υπέρ της αρχής της πλειοψηφίας και της δημοκρατίας. «πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μόνιον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἕνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν». Συνεχίζοντας την αποδεικτική διαδικασία, ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί μια παρομοίωση-αναλογία, η οποία εισάγεται με το «ὥσπερ», και η οποία αντλείται από τον χώρο της μυθολογίας, όπου συναντάμε τερατόμορφα πλάσματα με πολλά χέρια και πόδια (Ερινύες, Εκατόγχειρες κ.ά.). Αναφέρει πως, καθώς ο καθένας διαθέτει ένα μόριο αρετής και φρόνησης, ανόλοι μαζί οι πολίτες ενώσουν τις δυνάμεις και τις ικανότητές τους, τότε θα ενεργούσαν ένας άνθρωπος που έχει πολλά πόδια, χέρια και αισθητήρια όργανα, εξαιρετική αρετή και εξυπνάδα, δηλαδή διαθέτει πολλές σωματικές, ηθικές και πνευματικές ικανότητες συγκεντρωμένες.

Στο παράλληλο κείμενο παρουσιάζεται ένας άνθρωπος που από την φύση του διαθέτει κάποιες ιδιότητες, οι οποίες τον καθιστούν άτρωτο, χωρίς να αρρωσταίνει, χωρίς παθήματα και με δυνάμεις υπερφυσικές «θα είναι άτρωτος...ψυχικές δυνάμεις». Φαινομενικά ένας τέτοιος άνθρωπος θα μπορούσε να έχει πλεονεκτήματα συγκριτικά με τους υπόλοιπους κυρίως ,διότι θα μπορούσε χωρίς συνέπειες ακόμη και να παραβαίνει τον νόμο «η δύναμη ενός τέτοιου...χωρίς συνέπειες». Τα γνωρίσματα αυτά ίσως έδιναν την εντύπωση πως ο άνθρωπος αυτός θα μπορούσε να καταπατά τους νόμους χωρίς να υφίσταται τις αντίστοιχες κυρώσεις. Κάτι τέτοιο όμως δε θα ήταν εφικτό, μιας και για να αναδειχθεί, απαραίτητη προϋπόθεση είναι η προάσπιση όσων ο νόμος και η δικαιοσύνη επιβάλλουν .Ακόμη κι αν υπήρχε ένας τέτοιος άνθρωπος, κάτι που είναι αδύνατο <<πράγμα αδύνατο>>, η μοναδική περίπτωση που θα μπορούσε να συνεχίσει την πορεία του με αυτόν τον τρόπο θα ήταν μόνο αν πήγαινε με το μέρος του νόμου και του δικαίου <<ακόμη κι αν...δικαιοσύνης>>. Αυτό θα

συνέβαινε διότι θα χρησιμοποιούσε τις δυνάμεις του κυρίως προς εξυπηρέτηση και στήριξη τους. Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση παρ' όλη τη δύναμή του δεν θα άντεχε «εφόσον... άντεχε». Η αντοχή του δεν θα αρκούσε και θα εξανεμιζόταν μπροστά στο πλήθος που θα συσπειρώνονταν εναντίον του, κυρίως λόγω της αριθμητικής τους υπεροχής και της καλής τους διοίκησης. Έτσι, θα υπερτερούσαν και με τον έναν ή τον άλλο τρόπο θα νικούσαν «Γιατί όλοι... νικητές».

Τα δύο κείμενα συνομιλούν και έχουν σχέση συμπλήρωσης αναφορικά με την αρχή της πλειοψηφίας, τόσο στο απόσπασμα των Πολιτικών του Αριστοτέλη, όσο και στο παράλληλο κείμενο Ανώνυμος Ιαμβλίου. Η αρχή της πλειοψηφίας διαφαίνεται και στα δύο αποσπάσματα και αντίστοιχα μπορεί να δικαιολογήσει τον Υπεράνθρωπο.

B3. Οπτική: όρῶμεν

Σύσταση: συνεστηκυῖαν

Λάθος: ἀλήθειαν

Δοχείο: ἐνδέχεται

Ποδήλατο: πολύποδα

B4. 1: β

2: β

3: α

4: α

5: β

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Σωκράτη, όλα τα φυτά φαίνεται ότι έχουν τον ίδιο τρόπο (/την ίδια συμπεριφορά), και (δηλαδή) αυτά που φυτρώνουν από τη γη και τα ζώα και τα υπόλοιπα και ο άνθρωπος. Και γιατί στα φυτά / σε όσα μπορούν να γίνουν από την φύση τους αυτό είναι το πιο εύκολο για εμάς, όσοι δηλαδή την γη καλλιεργούμε, το να προετοιμάζουμε όλα όσα (χρειάζονται) πριν από την καλλιέργεια / φύτευση και την ίδια την διαδικασία της καλλιέργειας / φύτευσης· και όταν αυτό που φυτεύθηκε, ζήσει (επιτυχώς) / «πιάσει ρίζες», μετά από αυτό η φροντίδα

του βλασταριού και πολλή (χρονοβόρα) και δύσκολη και δύστροπη γίνεται. Έτσι όμως μοιάζει/φαίνεται πως συμβαίνει και με τους ανθρώπους· από τις προσωπικές μου υποθέσεις (το) συμπεραίνω και στις άλλες (υποθέσεις). Δηλαδή και για 'μένα η (περίπτωση) του γιου μου αυτού εδώ, είτε πρέπει να την ονομάσω φύτευση / καλλιέργεια, είτε γέννα, ήταν η πιο εύκολη όλων, ενώ η ανατροφή (του) και δύστροπη / δύσκολη (είναι) και πάντα (υπάρχει) φόβος σε όποιον φοβάται γι' αυτό.

Γ2. Ο Θεάγης στο απόσπασμα («δοκῶ γάρ μοι ... αὐτόν σοφόν ποιήσει») αξιώνει από τον πατέρα του, Δημόδοκο, να γίνει σοφός («ἐπιθυμεῖ γάρ ... σοφός γενέσθαι»). Τα αίτια που διεγείρουν αυτή του την επιθυμία είναι κατά την άποψη του πατέρα του τα ακόλουθα: κάποιιοι από τους συνομιλήκους του και από τους χωριανούς του, αφού κατέβηκαν στην πόλη, στην Αθήνα, απομνημόνευσαν ορισμένους ρητορικούς λόγους. Αυτοί αναστάωσαν το γιο του, τον έκαναν να ζηλέψει. Μάλιστα από παλιά συζητούσε το θέμα αυτό με τον πατέρα του, ζητώντας του επίμονα να τον φροντίσει και να δώσει χρήματα σε κάποιον από τους σοφιστές, ώστε να τον κάνει σοφό («τῶν ἡλικιωτῶν τινές... ὅστις αὐτόν σοφόν ποιήσει»).

Γ3.

ἔχειν → σχέες

ῥᾶστον → (τό) ῥάδιον & (τό) ῥᾶον

ἀγεννής → (τοῦ) ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖ → ἐπιθυμεῖν

τόᾳστυ → τάᾳστη

καταβαίνοντες → καταβησόμενοι

πάλαι → παλαιότερον

ἐπιμεληθῆναι → (τῶν) ἐπιμεληθέντων

ὅστις → οἵτινες

Γ4.α.

τόναυτόν → επιθετικός προσδιορισμός στο «τρόπον»

τοῦτο → υποκείμενο του ρήματος «γίγνεται»

ὀνομάζειν → υποκείμενο του απρόσωπου ρήματος «δεῖ», τελικό απαρέμφατο, ετεροπροσωπία «ἐμέ»

πάντων → γενική διαιρετική στο «ράστη»

εἰστόᾳστυ → εμπρόθετος προσδιορισμός ως επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει κίνηση σε τόπο στο «καταβαίνοντες»

Γ4.β.

Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι ἡ δέ τότε παροῦσα ἐπιθυμία ἐκείνω πάνυ αὐτόν φοβοῖ / φοβοίη. (ευκτική πλαγίου λόγου).